

บทความวิจัย

รูปแบบกิจกรรมศิลปะสำหรับการเสริมสร้างการรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

ไทยโรจน์ พวงมณี *

ณศิริ ศิริพริมา †

พชรมณ ใจงามดี ‡

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และสภาพการรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย 2) ศึกษาแบบกิจกรรมศิลปะสำหรับการเสริมสร้างการรู้รักสามัคคี ประกอบด้วย ความโอ้อ้อมอารีและมีน้ำใจ การให้อภัย ความไว้วางใจกัน รู้รักสามัคคีต่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม และความร่วมมือร่วมใจ ของสมาชิกในกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ผู้เข้าร่วมวิจัย ได้แก่ สมาชิกกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว จำนวน 10 คน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนชาวบ้าน ประชาชนท้องถิ่น นักเรียน จากบ้านหนองบัว ตลอดจน นักวิชาการด้านศิลปะและวัฒนธรรม รวมจำนวนทั้งสิ้น 71 คน ใช้แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม แบบประเมินเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยการใช้โปรแกรม Microsoft Excel หาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า 1) กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว จัดทะเบียน เมื่อปี พ.ศ. 2559 มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาหนุนเสริม มีสมาชิกจำนวน 35 คน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการท่องเที่ยวรูปแบบเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม 2) การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดกิจกรรมศิลปะ ในการเสริมสร้างการรู้รักสามัคคีของผู้เข้าร่วมกิจกรรม พบว่า กิจกรรมดังกล่าวสามารถเสริมสร้างระดับการรู้รักสามัคคีในภาพรวมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในระดับมากที่สุด ($M = 4.81$; $SD = .62$)

คำสำคัญ: กิจกรรมศิลปะ, การรู้รักสามัคคี, กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน, จังหวัดเลย

* รองศาสตราจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย,

Email: thai-roj@hotmail.com (Corresponding author)

† อาจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, Email: sky_surin@hotmail.com

‡ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, Email: por_express@hotmail.com

(Received: 20/10/23, Revised: 22/06/24, Accepted: 29/06/24)

Research Article

Exploring Art-Based Initiatives to Foster Love and Unity in the Community: A Tourism Management Approach in Ban Nong Bua, Phu Luang District, Loei Province

Thairoj Phoingmanee [§]

Nasriry Sriryparimar ^{**}

Pacharamon Jaingamdee ^{††}

Abstract

This research employed a mixed-methods approach and its objectives were twofold: 1) to examine the current context of community tourism management and the love and unity in community tourism management team members of Ban Nong Bua, Phu Luang District, Loei Province and 2) to study the role of art activities in fostering the love and unity (i.e., generosity, kindness, forgiveness, trustworthiness, reverence for the king, and collective dedication to preserving arts and culture) in Ban Nong Bua's community tourism management team members. The participants of this research were 71 individuals, including Ban Nong Bua's community tourism management team members, local officials, village representatives, local scholars, students, and art and culture academics. Data collection methods included interviews, group discussions, and assessment forms. Qualitative data were analyzed using a content analysis, while quantitative data were processed using a statistical analysis, namely means and standard deviations. Findings revealed that Ban Nong Bua's community tourism management group has been established since 2017 with governmental support. This group consisted of 35 members dedicated to promoting lifestyle and cultural tourism. This research also found that the developed art activities could promote the overall love and unity in Ban Nong Bua's community tourism management team members at the highest level ($M = 4.81$; $SD = .62$).

Keywords: art activity, love and unity, community tourism management team, Loei province

[§] Associate Professor, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University, Email: thai-roj@hotmail.com (Corresponding author)

^{**} Lecturer, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University, Email: sky_surin@hotmail.com

^{††} Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University, Email: por_express@hotmail.com

(Received: 20/10/23, Revised: 22/06/24, Accepted: 29/06/24)

1. บทนำ

ศิลปะเป็นศาสตร์ด้านมนุษยศาสตร์ ที่ช่วยพัฒนากระบวนการคิดและทักษะการปฏิบัติงานสร้างสรรค์ของมนุษย์อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ เช่น การร่วมกันวาดภาพเขียนภาพเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมบนกำแพงวัด โดยมีเป้าหมายร่วมกันในเรื่องของการพัฒนาชุมชนให้สวยงามและเป็นระเบียบ ซึ่งเสริมเพิ่มเติมจากการเก็บกวาดขยะเป็นประจำ ซึ่งกระบวนการทำงานศิลปะจะส่งเสริมให้ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมพูดคุยเกี่ยวกับสภาพการณ์ต่าง ๆ เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สำหรับการคิดสร้างสรรค์ผ่านงานศิลปะ เป็นทักษะที่ต้องเกิดขึ้นกับพลเมืองตามแนวทางการพัฒนาคนในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา การคิดเชิงสร้างสรรค์ การสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม ซึ่งเป็นทักษะการพัฒนาคนสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ (Vazquez-Marín et al., 2023)

การพัฒนาศักยภาพคนผ่านกิจกรรมศิลปะนั้น เป็นการเรียนรู้ที่ช่วยสร้างประสบการณ์ให้กับมนุษย์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะกระบวนการเรียนรู้ที่มีทั้งการคิด จินตนาการและใช้ทักษะสร้างสรรค์ออกมาเป็นผลงาน ผลที่เกิดขึ้นเมื่อกิจกรรมเสร็จสิ้นคือความรู้ความเข้าใจทางการรับรู้ การมองเห็น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และการแปลความหมายสิ่งที่รับรู้และการผสมผสานจินตนาการของสรรพสิ่งรอบตัวตามการรับรู้ของตนเองออกมา (Tay et al., 2018)

สำหรับการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนได้ใช้ศาสตร์ศิลปะไปส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพด้านอื่น ด้วย เช่น ด้านความร่วมมือร่วมใจ หรือด้านการรู้จักความสามัคคี ซึ่งผลของการใช้ศิลปะเป็นกิจกรรมขับเคลื่อนทำให้มนุษย์เข้าใจและแยกแยะศักยภาพตนเองออกเป็น 2 ส่วนคือ การใช้ทักษะทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นเรื่องของเหตุผล การวางแผนและการลำดับขั้นตอนการทำงาน กับการใช้ศิลปะที่เป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกมาผสมผสานกัน จึงทำให้สามารถปรับสมดุลการทำงานระหว่างสมองซ้ายและขวาได้สัมพันธ์กันเป็นอย่างดี เช่นเดียวกับการใช้กิจกรรมศิลปะมาพัฒนาตัวตนและจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น การเป็นผู้นำและผู้ตาม ผลจากการร่วมกิจกรรมจะหล่อหลอมให้เป็นคนที่มีน้ำใจ มีการช่วยเหลือและการเห็นอกเห็นใจคนอื่น การรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคม จึงถือว่าเป็นการสร้างระบบทางสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างเข้มแข็งและมีความสุข (สุนทร อาจนียม และคณะ, 2561)

บ้านหนองบัว เป็นหมู่บ้านหนึ่งในเขตอำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย ที่ตั้งหมู่บ้านขึ้นมามากกว่า 100 ปี โดยคนในชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นที่มาจากคำบอกเล่าคือเรื่องของ “พญาช้างและนางผมหอม” ที่สามารถสร้างความศรัทธาให้กับคนในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง ให้เข้ามาร่วมกับปฏิบัติกิจกรรมและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธาของชุมชนอย่างแข็งแกร่ง มีผู้ใหญ่วัยและกำนันที่พยายามจะพัฒนาพื้นที่ที่

มีทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางปัญญาท้องถิ่นให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม อันเป็นภารกิจที่ผู้นำชุมชนจะต้องพาลูกบ้านไปสู่เป้าหมายปลายทาง คือ การอยู่ดีมีสุข การมีรายได้เสริมจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการท่องเที่ยว และความสามัคคีของสมาชิกกลุ่ม ได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข คือ การรู้จักประนีประนอมยอมความกัน ไม่ทะเลาะวิวาท การมีไมตรีจิต การร่วมมือร่วมใจกัน การเข้าใจกัน และการรู้รักสามัคคีกัน ดังนั้นการรู้รักสามัคคีจึงเป็นคุณธรรมมนุษย์พึงมีเพื่อให้สังคมเป็นปกติสุข ไม่เกิดความแตกแยก และขัดแย้งจนกลายเป็นปัญหาสังคมในภายหลัง (สุนทร อางนิยม และคณะ, 2561)

ปัจจุบันบ้านหนองบัวมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวตระหนักรู้ว่าอาจก่อให้เกิดปัญหาความไม่เข้าใจ การมีปากเสียง การไม่เคารพศรัทธากัน ดังผลการศึกษาของ นุชประวีณ์ ลิขิตศรีธัญ (2562) ที่พบว่า การจัดการท่องเที่ยวชุมชนมีปัญหาจากการที่แต่ละคนมีความพึงพอใจในรายรับที่ไม่เท่ากัน และความสัมพันธ์ของประชาชนในพื้นที่เป็นไปในเชิงการค้าและเห็นแก่ตัวมากขึ้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวจะส่งผลต่อการขาดการรู้รักสามัคคีภายในกลุ่มและจะส่งผลต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ที่มีแนวคิดถึงความสงบ ความสวยงามของธรรมชาติ มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ยึดถือร่วมกันทั้งพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องภูผาช้าง และนางผมหอมด้วย

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาศักยภาพกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความสามัคคีนั้นทำได้หลากหลายวิธีการ เช่น การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ทางการท่องเที่ยว หรือการอบรมเชิงปฏิบัติการแปรรูปผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว หรือกิจกรรมสร้างการรับรู้และเข้าใจคนอื่นที่อยู่รอบตัวมากขึ้น (พรทิพย์ วงศ์ไพบูลย์, 2560) อย่างไรก็ตามจากการระดมความคิดเห็นพบว่า กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวต้องการให้จัดกิจกรรมศิลปะ โดยเชื่อว่าศิลปะจะช่วยให้เกิดความมั่นใจ เกิดความคิดที่หลากหลายตามประสบการณ์ของแต่ละคน ซึ่งถ้านำศิลปะมาบูรณาการเรียนรู้เรื่องการรู้รักสามัคคีผ่านกระบวนการทำงานและเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การคิดเรื่องราว การตัดสินใจ การวางแผนกระบวนการทำงาน ก็จะช่วยสร้างความร่วมมือร่วมใจ การเห็นอกเห็นใจคนอื่น ๆ ส่งผลต่อการรู้รักสามัคคี เพราะกิจกรรมศิลปะจะนำไปสู่ความเพลิดเพลินและการสร้างเสริมคุณค่าทางสุนทรียภาพแก่มนุษย์ในฐานะผู้สร้างสรรค์และผู้ดูได้ (นภาพร สุพงษ์, 2558; คณิต เขียววิชัย และ วรรณภา แสงวัฒนะกุล, 2558; ธนุพล ฉันทกุล และคณะ, 2566)

จากที่กล่าวมาบ้านหนองบัวเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว และยังเป็นหมู่บ้านคุณธรรมที่รักษาศิล การปฏิบัติธรรม โดยที่ผ่านมานั้นยังไม่มีศึกษาถึงการรู้รักสามัคคีของคนในชุมชนและยังไม่มีการจัดกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพในพื้นที่แต่อย่างใด ซึ่งการจัดกระบวนการเรียนรู้จะช่วยพัฒนาศักยภาพบุคคล ด้านการคิด ด้านสติปัญญา ด้านการแก้ปัญหาและด้านการรู้รักสามัคคีได้อย่างยั่งยืน (สุปรียา ไผ่ล้อม, 2562) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพสำหรับการส่งเสริมการรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว

โดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย เพื่อนำผลการวิจัยไปพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการพัฒนาศักยภาพทางศิลปะให้กับชุมชนการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาบริบทการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และสภาพการรับรู้ทัศนคติของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมศิลปะสำหรับการเสริมสร้างการรับรู้ทัศนคติของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

3. การทบทวนวรรณกรรม

3.1 แนวคิดการใช้ศิลปะพัฒนาศักยภาพบุคคล

ศิลปะเป็นภาษาแห่งอารมณ์ ความรู้สึกที่ผู้สร้างสรรค์ปลดปล่อยแรงกดดันออกมาให้แปรเปลี่ยนเป็นพลัง การสร้างสรรค์ที่มีศักยภาพ คำว่า ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นบนฐานของอารมณ์ความรู้สึกและประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์ ที่ต้องการถ่ายทอดออกมาผ่านเทคนิควิธีการ สื่อวัสดุและรูปแบบของผลงาน ผสมผสานกับแนวคิดและความเชื่อส่วนตัว (พราว อรุณรังสีเวช และคณะ, 2561) นอกจากนี้ ศิลปะยังหมายถึง ผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสะท้อนบางสิ่งบางอย่างโดยแสดงนัยสำหรับการสื่อความหมาย (สุริยะ ฉายะเจริญ, 2558)

ส่วนกิจกรรมศิลปะ จะกระตุ้นความรู้สึกสัมผัสภายใน และทำการแปลความสิ่งที่รับรู้ออกมาเป็นความรู้สึก ผสมผสานร่วมกับการนำประสบการณ์ที่เคยสัมผัส และรับรู้สิ่งที่ตนเองเคยรับรู้มาตีความหมายให้มีความหมายแบบใหม่สำหรับการสื่อสารไปยังผู้ชมผลงาน (พราว อรุณรังสีเวช และคณะ, 2561) กิจกรรมศิลปะยังช่วยผ่อนคลายความรู้สึกกดดัน หรือความเครียดจากปฏิกิริยาของร่างกายและจิตใจลงสู่งานศิลปะ เมื่อสร้างสรรค์สำเร็จจะทำให้ผู้สร้างสรรค์สบายใจและมีชีวิตชีวา สามารถย้อนรำลึกด้วยการคิดไตร่ตรอง การควบคุมจิตใจและร่างกายในขณะที่ทำการสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งตัวผลงานย่อมสื่อสารความมีคุณธรรมและจริยธรรมผ่านเรื่องราวและองค์ประกอบที่อยู่ในผลงานได้ (พิเชษฐ สุนทรโชติ, 2558)

กิจกรรมศิลปะนั้นเป็นการสื่อสารทางความคิดของบุคคลไปยังผู้รับสาร จากการรับรู้สาระเชิงรูปธรรมและนามธรรม ดังนี้ 1) ความงามที่เกิดใหม่ 2) คุณค่าจากความเรียบง่าย 3) กระบวนการ 4) การสะท้อนความคิด 5)

ความหลากหลายของรูปแบบ 6) ความก้าวหน้าของศิลปะ 7) แรงบันดาลใจ 8) เนื้อหาเรื่องราว และ 9) วัสดุใหม่ ส่วนกิจกรรมศิลปะช่วยสะท้อนประสบการณ์ทางสุนทรียภาพที่เป็นเรื่องของความจริง ความดีและความงาม ด้วยการกระตุ้นให้ผู้ดูรู้สึกเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเมื่อประสบกับชะตากรรม ซึ่งความรู้สึกนี้เป็นพื้นฐานด้านคุณธรรมและจริยธรรมความเป็นมนุษย์ ที่ช่วยขัดเกลาจิตวิญญาณให้งดงามและบริสุทธิ์ อย่างไรก็ตาม กิจกรรมศิลปะมีองค์ประกอบที่แฝงอยู่ เช่น แรงบันดาลใจ แนวคิด ทฤษฎี วิธีการสร้างสรรค์ และรหัส (Code) ที่องค์ความรู้ให้ผู้ชมได้ใช้พลังทางปัญญาวิเคราะห์และตีความหมายออกมาแล้วสะท้อนศักยภาพของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี (สุริยะฉายะเจริญ, 2558 : พิเชษฐ สุนทรโชติ, 2558) ดังนั้น กิจกรรมศิลปะที่กำหนดรูปแบบและเนื้อหาชัดเจนจะช่วยพัฒนาศักยภาพทางสุนทรียภาพปรับสมดุลด้านคุณธรรม จริยธรรมได้ และจะช่วยขับเคลื่อนมุมมองการคิดใหม่ที่หลากหลายสอดคล้องไปกับการเปลี่ยนแปลง

3.2 แนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบและกระบวนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมาย โดยการเปิดโอกาสให้ได้แสดงความคิดเห็นเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งนี้การจัดกิจกรรมจะต้องสร้างบรรยากาศที่เป็นอิสระ มีประเด็นการคิดที่ช่วยเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม (สุปรียา ไผ่ล้อม, 2562) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์อย่างมีอิสระภาพ และไม่สร้างขีดความรู้ความสามารถของบุคคลในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (พรทิพย์ วงศ์ไพบุลย์, 2560) ซึ่งการบูรณาการความรู้ด้วยการมีส่วนร่วมจากคนหลากหลายวัยจะช่วยให้การเรียนรู้ของมนุษย์มีศักยภาพด้านความรู้หลักและด้านการยอมรับคนอื่นและสามารถทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

ส่วนการแลกเปลี่ยนจะช่วยเพิ่มมุมมองและประสบการณ์ด้านเหตุผล ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านการวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อท้องถิ่น (คณิต เขียววิชัย และ วรณภา แสงวัฒนะกุล, 2558) ดังนั้นการมีส่วนร่วมเรียนรู้จึงต้องลำดับความสำคัญของปัญหา กำหนดวัตถุประสงค์ กฎระเบียบ และแนวทางการแก้ปัญหาที่เหมาะสม กำหนดแผนและเป้าหมายจากการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมประเมินผล จนสรุปและรายงานผลการดำเนินงานอย่างชัดเจน (ศุภมาส แหวนวิเศษ และ เจริญชัย เอกมาไพศาล, 2560)

ส่วนเงื่อนไขการมีส่วนร่วมเรียนรู้นั้นต้องมีลักษณะดังนี้ 1) ต้องมีอิสระภาพ และมีความสมัครใจ 2) ต้องมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ และ 3) ต้องมีความสามารถเพียงพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรม สำหรับการมีส่วนร่วมควรดำเนินการดังนี้ 1) การเริ่มต้นเร็ว (Starting Early) ด้วยการให้ข้อมูล การกระตุ้นความคิดและการรับฟังความคิดเห็นร่วมกันก่อน 2) มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้ 3) มีความจริงใจ (Sincerity) ซื่อสัตย์สุจริต ปราศจากอคติ และ 4) เลือกวิธีการที่เหมาะสม (Suitability) กับประเด็นที่จะนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (ลัคนา คำเจริญ และ บัณฑิต เอื้ออาภรณ์, 2555)

3.3 แนวคิดการเสริมสร้างการรู้จักสามัคคี

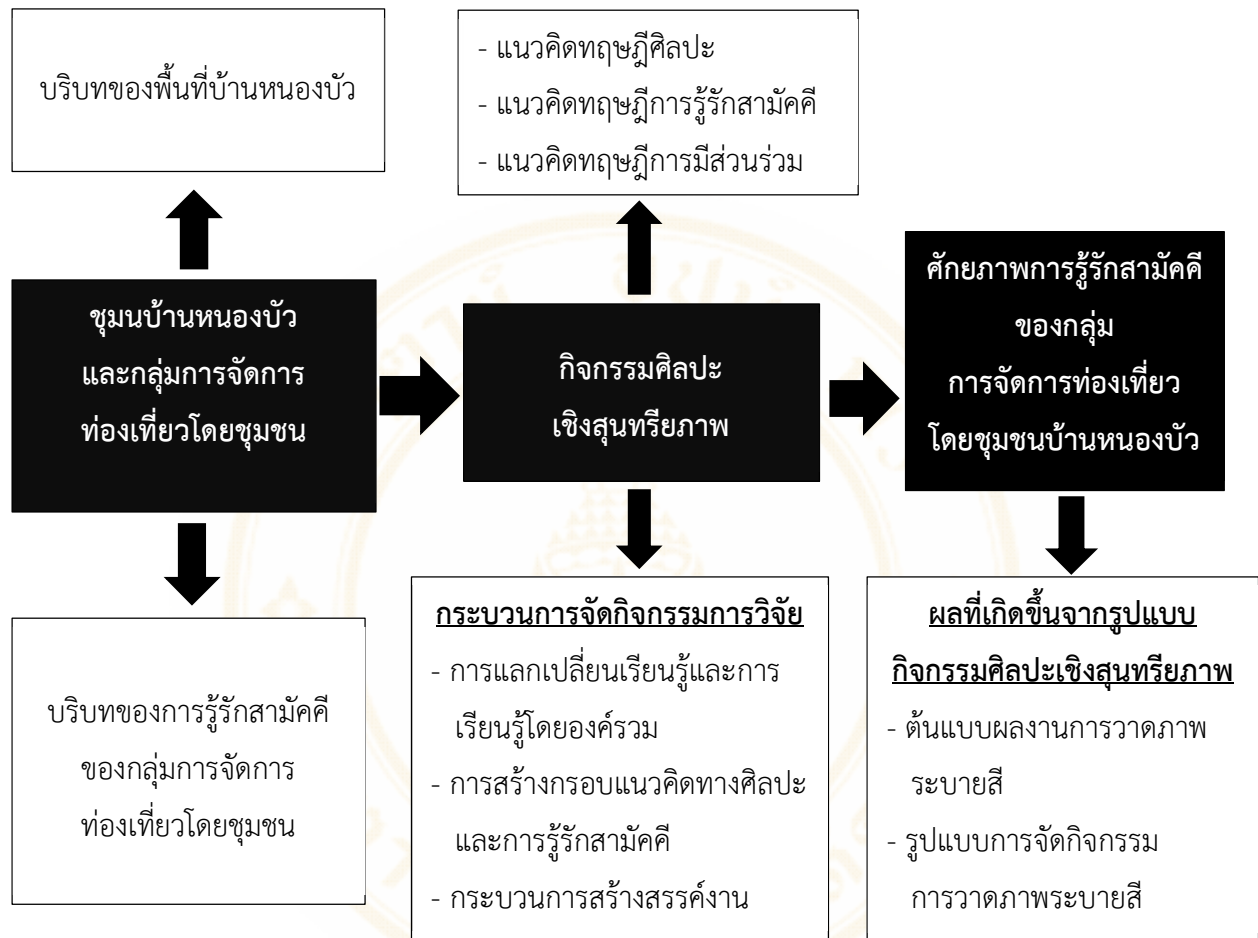
จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ที่ว่า "รู้ รัก สามัคคี" มีความหมายอันยิ่งใหญ่ต่อความสงบในบ้านเมือง หากคนไทยทุกคนนำพระราชดำรัส เรื่องของการ "รู้ รัก สามัคคี" ซึ่งมีคุณค่ามี ความหมายลึกซึ้ง และสามารถปรับใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัยมาเป็นแนวทางปฏิบัติ ประเทศชาติก็จะเกิดความสงบประชาชนในชาติก็จะมีความปรองดองสมานฉันท์ (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ม.ป.ป.)

สำหรับนัยสำคัญของพระราชดำรัส "รู้ รัก สามัคคี" ประกอบไปด้วยคำ 3 คำ ที่มีความหมายเกี่ยวเนื่อง ดังนี้ "รู้" คือ การที่เราลงมือทำสิ่งใดนั้นจะต้องรู้เสียก่อน เช่น การรู้ถึงปัจจัยทั้งหมด การรู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธี แก้ปัญหา "รัก" คือ ความรักเมื่อเรารู้ครบถ้วนกระบวนการแล้วจะต้องมีความรัก การพิจารณาที่จะเข้าไปลงมือ ปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้นคือการสร้างฉันทะ และ "สามัคคี" คือ การลงมือปฏิบัติการควรคำนึงเสมอว่า เราจะ ทำงานคนเดียวไม่ได้ต้องร่วมมือร่วมใจกันเป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี (กานดา แก้ววรรณ, 2560)

การรู้จักสามัคคีถือว่าเป็นปัจจัยที่สามารถทำให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ในการจัด กิจกรรมเพื่อสร้างการรู้จักสามัคคีอาจใช้หลักการสำคัญดังนี้ 1) การพูดเรื่องจริง ไม่บิดเบือนจากความจริง 2) การ พูดเกิดประโยชน์ ทั้งคนพูดและคนฟัง 3) การพูดด้วยคำสุภาพ และ 4) พูดด้วยจิตเมตตา เพื่อต้องการให้คนฟังมี ความสุข ส่วนวิธีการเสริมสร้างการรู้จักสามัคคีมีวิธีดังนี้ 1) มีกระบวนการขัดเกลาบุคคล ให้สามารถอยู่ร่วมกับคน อื่นและมีความสัมพันธ์ที่ดี 2) มีกิจกรรมการสร้างความปลอดภัย หมายถึงการออมขอม ประนีประนอม ยอมกัน มี ไม่ตรีจิต การสมัครสมาน การกลมกลืน การพร้อมเพรียง และ 3) มีกิจกรรมการสร้างยอมรับความแตกต่าง การ เคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมต่อความเป็นไปและการแก้ไขปัญหาในสังคม (ทิพวรรณ พงศพา กรณ์, 2562)

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น การวิจัยนี้ได้กำหนดองค์ประกอบของ “การรู้จัก สามัคคี” ของสมาชิก ในกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย ไว้ 6 ด้าน คือ 1) ด้านความโอป อ้อมอารีและมีน้ำใจ 2) ด้านการให้อภัย 3) ด้านความไว้น้ำใจ 4) ด้านรู้จักสามัคคีต่อสถาบัน 5) ด้านการ ทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม และ 6) ด้านความร่วมมือร่วมใจ

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับแนวคิดการใช้ศิลปะในการพัฒนาบุคคล แนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และ แนวคิดการเสริมสร้างการรู้จักสามัคคี ผู้วิจัยได้นำเนื้อหาสามสาระที่แบบผสมผสานองค์ความรู้ด้วยการใช้ กิจกรรมศิลปะเป็นฐานการเรียนรู้ และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มหรือสังเคราะห์ในการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งตอบคำถามการวิจัยที่ว่า 1) บริบทการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย และสภาพการรับรู้ทัศนคติของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ในปัจจุบันเป็นเช่นไร และ 2) รูปแบบกิจกรรมศิลปะที่สามารถเสริมสร้างการรับรู้ทัศนคติของสมาชิกในกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ควรเป็นเช่นไร

4. ระเบียบวิธีวิจัย

4.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ สามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์และกิจกรรมการวิจัย ได้ดังนี้

1) กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว และสภาพการรับรู้ทัศนคติของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว มีจำนวน 22 คน ประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนท้องถิ่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน นักเรียน และครู ได้มาโดยวิธีการเจาะจง โดยมีเกณฑ์การพิจารณาดังนี้ (1) เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และ (2) มีประสบการณ์การได้เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การพัฒนาเป็นผู้สื่อความหมาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว หรือการเป็นเจ้าบ้านที่ดี

2) กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะ มีจำนวน 49 คน ประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว 31 คน นักเรียน 12 คน ประชาชนท้องถิ่นที่มีความรู้เรื่องศิลปะและวัฒนธรรม จำนวน 6 คน ได้มาโดยวิธีการเจาะจง โดยมีเกณฑ์การพิจารณาดังนี้ 1) เป็นผู้ดำเนินการหรือเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างต่อเนื่อง 2) เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีของชุมชน และ 3) มีความรู้ความเข้าใจในศิลปะและวัฒนธรรมของพื้นที่อำเภอภูหลวง

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์ แบบไม่มีโครงสร้าง แบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ และตอนที่ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการรับรู้ทัศนคติของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2) ประเด็นการประชุม ประกอบด้วย ประเด็นการรับรู้ทัศนคติของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว และแนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรีย์ภาพเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทัศนคติ

3) แบบสัมภาษณ์กลุ่มแบบไม่มีโครงสร้าง แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของสมาชิกที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม และตอนที่ 2 รูปแบบกิจกรรมวาดภาพระบายสีสำหรับการสร้างการรับรู้ทัศนคติ

4) แบบประเมินผลการทดลองใช้รูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบประเมิน และตอนที่ 2 เกณฑ์การประเมินผลการทดลองใช้กิจกรรมศิลปะสำหรับการสร้างการรู้รักสามัคคี

5) แบบประเมินผลการรู้รักสามัคคีโดยใช้กิจกรรมศิลปะ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบประเมิน ตอนที่ 2 ประเมินผลการรู้รักสามัคคีจากกิจกรรมศิลปะ และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ โดยแบบประเมินผลได้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผ่านการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) และพบว่า แบบประเมินมีค่า IOC ระหว่าง .80-1.00 และค่า IOC ของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ .978 ซึ่งยอมรับได้ (Rovinelli & Hambleton, 1977)

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยการประสานงานกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการดำเนินการกิจกรรมการวิจัย แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล ออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

- 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
- 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่การดำเนินกิจกรรม แบ่งออกได้ดังนี้

2.1) การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์ จำนวน 2 ครั้ง มีกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ 12 คน ประกอบด้วย ตัวแทนสมาชิกกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน นักเรียน และครู

2.2) การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้ประเด็นการประชุมระดมความคิดเห็น มีผู้เข้าร่วมจำนวน 10 คน ประกอบด้วย ตัวแทนสมาชิกกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน นักเรียน และครู เพื่อการคืนข้อมูลและการค้นหารูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพสำหรับการสร้างการรู้รักสามัคคี

2.3) การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม ระยะเวลา ก่อน ระหว่าง และหลังจากการทดลองใช้กิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพสำหรับการสร้างการรู้รักสามัคคี โดยผู้เข้าร่วมการปฏิบัติการสร้างสรรค์งานศิลปะ การสนทนากลุ่ม และการประเมินผลการสร้างสรรค์งานศิลปะและการรู้รักสามัคคี ได้แก่ ตัวแทนคนในหมู่บ้าน จำนวน 49 คน โดยแยกเป็นกลุ่มการวาดภาพระบายสี 10 กลุ่ม ดำเนินการ 2 วัน แต่ละกลุ่มจะประกอบไปด้วยกลุ่มเด็ก กลุ่มผู้ใหญ่ และกลุ่มผู้สูงอายุ คละเคล้ากัน และกำหนดประเด็นในการสนทนากลุ่ม คือ การวางแผนการวาดภาพระบายสี เช่น การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ การคิดหาเรื่องราว การร่างแบบ การระบายสี การ

เก็บรายละเอียดให้สมบูรณ์ การสะท้อนความรู้สึกจากการร่วมมือทำกิจกรรมศิลปะ และการสนทนาเกี่ยวกับประเด็นการรู้จักสามัคคี

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการนำข้อมูลมาจัดระเบียบให้เป็นหมวดหมู่ จากนั้นจึงสร้างตารางวิเคราะห์ข้อมูล โดยกำหนดประเด็นตามเครื่องมือการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงทำการอ่านข้อมูลเพื่อการแยกแยะประเด็นเป็นข้อมูลดิบและข้อมูลจากการตีความหมาย จากนั้นทำการวิเคราะห์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ส่วนการตรวจสอบข้อมูลที่เก็บได้นั้น จะใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangular Data) จากบุคคลที่อยู่ในพื้นที่ที่เป็นที่ยอมรับจากคนในชุมชนจำนวน 3 คน และจากการทบทวนเอกสาร

ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้โปรแกรม Microsoft Excel ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าสถิติพื้นฐาน ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย (Mean: M) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: SD) โดยผู้วิจัยได้กำหนดช่วงคะแนนสำหรับการแปลผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของข้อมูล ดังนี้

ช่วงคะแนน	ความหมาย
4.51 - 5.00	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานระดับมากที่สุด/การรู้จักสามัคคีระดับมากที่สุด
3.51 - 4.50	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานระดับมาก/การรู้จักสามัคคีระดับมาก
2.51 - 3.50	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานระดับปานกลาง/การรู้จักสามัคคีระดับปานกลาง
1.51 - 2.50	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานระดับน้อย/การรู้จักสามัคคีระดับน้อย
1.00 - 1.50	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานระดับน้อยที่สุด/การรู้จักสามัคคีระดับน้อยที่สุด

5. ผลการศึกษา

5.1 ผลการศึกษาริบทของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และสภาพการรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

5.1.1 บริบทการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว จัดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2559 ที่เริ่มจากกลุ่มเยาวชนในพื้นที่บ้านหนองบัวที่ต้องการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ได้รวมกลุ่มกันจัดการท่องเที่ยวในชุมชน โดยภายในกลุ่มได้ร่วมกันแปรรูปกล้วยเส้น กล้วยฉาบสำหรับการขายและการนำออกไปจัดแสดงในงานที่หน่วยงานภาครัฐจัดขึ้น โดยปัจจุบันกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว มีสมาชิกจำนวน 35 คน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ท้องถิ่น ชาวบ้านและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนฝ้ายดู่ กลุ่มจักสาน กลุ่มเกษตรกรรมปลอดสารเคมี กลุ่มผู้สื่อความหมาย กลุ่มทอผ้าและผลิตภัณฑ์ผ้าพิมพ์ธรรมชาติ

สำหรับทรัพยากรการท่องเที่ยวในบ้านหนองบัวมีดังนี้ ปราสาทฟางข้าว วัดโนนสว่าง ศาลพญาช้างและนางผมหมอม สวนเกษตรกรรมพืชไทย มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้าไปส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยมีนักท่องเที่ยวภายในจังหวัดเลยและนอกจังหวัดสนใจเดินทางเข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มได้ออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ เช่น การปลูกข้าว การแปรรูปอาหารพื้นบ้าน การทำผ้าพิมพ์จากใบไม้ โดยกลุ่มออกนอกพื้นที่ประชาสัมพันธ์พื้นที่การท่องเที่ยว และได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอ งานจักสาน ผ้าพิมพ์จากสีใบไม้ให้เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน ซึ่งกลุ่มได้สร้างเครือข่ายให้คนในพื้นที่และนอกชุมชนได้นำผลิตภัณฑ์หรือผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีความเป็นธรรมชาติและมีอัตลักษณ์ชุมชนมาฝากขายด้วย

5.1.2 สภาพการรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

ด้านสภาพการรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย พบว่า สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันในพื้นที่และมีความสนิทสนมกัน การบริหารจัดการกลุ่มเป็นแบบกัลยาณมิตร การประชุมโดยตัวแทนของกลุ่มและคณะกรรมการทุกเดือนได้นำเสนอผลการดำเนินงานกิจกรรม

จากการระดมความคิดเห็นการรู้จักสามัคคี 6 ด้าน ตามประเด็นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากสมาชิกกลุ่มและผู้เกี่ยวข้อง มีผลเป็นรายด้านดังนี้

1) ด้านความโอบอ้อมอารีและมีน้ำใจ พบว่า กลุ่มได้เรียนรู้และพัฒนาาร่วมกันมานับตั้งแต่เริ่มต้น ทำให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งการเข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็น การออกนอกพื้นที่ไปเป็นตัวแทนการอบรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การแบ่งปันอาหาร และการนำผลิตผลทางการเกษตรมาแจกจ่ายเมื่อมาประชุมหรือมาพบปะกัน

2) ด้านการให้อภัย พบว่า การดำเนินการของกลุ่มมีปัญหาขัดแย้งและไม่เข้าใจกันบ้าง แต่ก็ได้มีการพูดคุย ไกล่เกลี่ยและสร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยแสดงเหตุผลและความรู้สึกเสียใจเมื่อทำผิดหรือไม่เคารพกฎกติกา

3) ด้านความไว้วางใจเชื่อใจกัน พบว่า กลุ่มมีความไว้วางใจเชื่อใจในการทำงานที่ร่วมกันรับผิดชอบ เช่น ผู้สื่อความหมายการท่องเที่ยว หรือกลุ่มทอผ้าต้องสร้างงานที่มีคุณภาพดีมีคุณค่า

4) ด้านความร่วมมือร่วมใจ พบว่า สมาชิกกลุ่มร่วมให้การต้อนรับนักท่องเที่ยว หรือร่วมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน และร่วมการฝึกในเรียนรู้เพื่อที่จะเป็นผู้สื่อความหมายและการเป็นเจ้าบ้านที่ดี

5) ด้านการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม พบว่า กลุ่มได้เข้าร่วมงานทางศาสนา การร่วมทำบุญประเพณีที่ศาลพญาช้างและนางผมหมอม การเข้าร่วมกิจกรรมเก็บรวบรวมข้อมูลบ้านโบราณเพื่อการอนุรักษ์ และ

6) ด้านรู้จักสามัคคีต่อสถาบัน พบว่า กลุ่มนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการจัดการท่องเที่ยว การมีวิถีชีวิตที่เน้นความเรียบง่าย เน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อมีอาหารการกินเหลือก็เหลือใช้ได้แบ่งปันกับเพื่อนบ้านอยู่เสมอ

5.2 รูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพสำหรับการเสริมสร้างการรู้จักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

5.2.1 กระบวนการสร้างรูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพ สำหรับการเสริมสร้างการรู้จักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย มีดังนี้

1) ขั้นการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อการค้นหาและคัดเลือกกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรีย์ภาพ พบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมเสนอให้มีกิจกรรมการประดิษฐ์ธง และการวาดภาพพระบายสี โดยเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่สามารถเชื่อมโยงกับการจัดการท่องเที่ยวได้ เช่น การทำธงสำหรับการใช้ประกอบพิธีกรรมพญาช้างนางผมหมอม และกิจกรรมวาดภาพพระบายสีใช้วาดลงบนเสื้อยืด หรือป้ายตกแต่งพื้นที่การท่องเที่ยวที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้

2) ขั้นการกำหนดรูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรีย์ภาพ พบว่า กลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมต้องการกิจกรรมวาดภาพพระบายสีบนผืนผ้าใบด้วยสีอะคริลิค สำหรับนำไปจัดแสดงนิทรรศการให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในพื้นที่ได้ชม โดยใช้เนื้อหาศิลปะและวัฒนธรรม อำเภอกุหลอง มีวัตถุประสงค์เพื่อการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจถึงศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความรู้และทักษะการวาดภาพพระบายสีบนผืนผ้าใบ และการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อสะท้อนการรู้จักสามัคคีภายในกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว โดยผลที่จะเกิดขึ้นคือ

(1) กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะและวัฒนธรรม อำเภอกุหลอง การวาดภาพพระบายสี และการรู้จักสามัคคี

(2) ผลงานต้นแบบการวาดภาพพระบายสีที่มาจากการมีส่วนร่วม และ (3) การรู้จักสามัคคีของสมาชิกกลุ่มที่ร่วมมือกันทำงาน

3) ขั้นการสรุปและการวิจารณ์ตรวจสอบรูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรีย์ภาพ พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน ประเมินรูปแบบกิจกรรมการวาดภาพพระบายสีที่ส่งเสริมการรู้จักสามัคคีในกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก โดยเห็นว่าเป็นรูปแบบที่สมาชิกกลุ่มจะได้ฝึกการทำงานแบบร่วมมือร่วมใจคิดวางแผน และดำเนินการวาดภาพพระบายสีเพื่อสร้างการรู้จักสามัคคีและจิตสำนึกทางสุนทรีย์ภาพได้

5.2.2 รูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรีย์ภาพ เพื่อเสริมสร้างการรู้จักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว พบว่า เป็นรูปแบบกิจกรรมวาดภาพพระบายสีบนผืนผ้าใบ มีรายละเอียดดังนี้

1) แนวคิดกิจกรรมศิลปะ มีดังนี้ กิจกรรมศิลปะช่วยส่งเสริมศักยภาพด้านการคิดสร้างสรรค์และจินตนาการให้กับบุคคล การจัดกิจกรรมศิลปะด้วยกระบวนการกลุ่มเน้นการมีส่วนร่วม ถือว่าเป็นแนวทางที่จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มสามารถทำงานเป็นกลุ่มร่วมกับคนอื่น ๆ ได้ ซึ่งในแต่ละกลุ่มนั้นจะมีคนหลายวัย และความรู้ความสามารถร่วมอยู่ด้วย ดังนั้นกระบวนการจัดการกลุ่มจึงใช้ประเด็นเรื่องราวทางศิลปะและวัฒนธรรม อำเภอกุหลอง มาเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และคิดจินตนาการวาดภาพพระบายสีขึ้นมาสำหรับนำไปจัดแสดงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

2) วัตถุประสงค์ของกิจกรรม มีดังนี้

(1) เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดและประสบการณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชนจนนำมาสู่การสร้างแนวคิดในการสร้างสรรค์และจินตนาการ

(2) เพื่อสร้างสรรค์ผลงานวาดภาพพระบายสี ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชนด้วยการคิดและปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ

(3) เพื่อสร้างกระบวนการรู้รักสามัคคีของคนในชุมชนและสมาชิกกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวผ่านกระบวนการวาดภาพพระบายสี

3) เนื้อหาการเรียนรู้ มีดังนี้ ผลงานศิลปะที่เกิดจากการวาดภาพพระบายสีล้วนให้ประสบการณ์ทางความคิด อารมณ์ความรู้สึกกับผู้ที่เข้ามาสัมผัสงาน เช่นเดียวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ถ้าผู้สร้างสรรค์ร่วมมือร่วมใจกันคิด ร่วมกันออกแบบและปฏิบัติงานที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน มีความร่วมมือร่วมใจกัน การแสดงออกถึงการเป็นผู้นำและผู้ตามของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งในกระบวนการวาดภาพพระบายสีจะต้องเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ การเลือกรูปแบบของการจัดวาง และการเลือกวิธีการนำเสนอความงามผ่านกระบวนการสร้างสรรค์และรูปแบบของผลงาน

4) การดำเนินการจัดกิจกรรมตามรูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพ มีขั้นตอนดังนี้

(1) การติดต่อประสานงานกับกับกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวและผู้นำชุมชนเพื่อจัดเตรียมพื้นที่ การเตรียมคนเข้าร่วมโครงการ และสิ่งอำนวยความสะดวก

(2) การติดต่อประสานงานกับวิทยากรที่มีทักษะและความชำนาญเกี่ยวกับการวาดภาพพระบายสี ทักษะการแนะนำ สามารถใช้หลักทางจิตวิทยาโน้มน้าว และจูงใจให้เกิดความเชื่อมั่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการแสดงออกผ่านสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่จัดเตรียมไว้ให้

(3) การดำเนินการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวิทยากรนำจัดกระบวนการเรียนรู้ตามกำหนดการ โดยผู้เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการถูกแบ่งออกเป็นกลุ่ม พร้อมมีวิทยากรหลักและนักศึกษาร่วมอำนวยความสะดวก และ

(4) การวิจารณ์และการประเมินผลการจัดกิจกรรมการวาดภาพพระบายสี

5.2.3 เป้าหมายของกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพ มีดังนี้

- 1) สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากคนหลายวัยในการเข้ามาเรียนรู้และสร้างงานวาดภาพระบายสีร่วมกัน
- 2) สร้างการรับรู้คุณค่าความงามจากการวาดภาพระบายสีทั้งเชิงรูปแบบและเนื้อหา
- 3) สร้างกระบวนการร่วมมือร่วมใจในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ และ
- 4) มีต้นแบบผลงานการวาดภาพระบายสีอย่างน้อย 20 ภาพ ถูกนำไปจัดแสดงนิทรรศการศิลปะในระดับชุมชน

5.2.4 ผลการดำเนินกิจกรรมรูปแบบวาดภาพระบายสีเชิงสุนทรียภาพ เพื่อเสริมสร้างการรู้จักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย มีรายละเอียดดังนี้

5.2.4.1 ผลการสร้างสรรค์ผลงานการวาดภาพระบายสี พบว่า โดยภาพรวมการสร้างสรรค์ผลงานของสมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการอยู่ในระดับมาก ($M = 4.44$; $SD = .58$) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า สมาชิกกลุ่มได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมค้นหาประเด็นเรื่องราวสำหรับการวาดภาพระบายสีส่วนใหญ่เสนออุทอ พญาช้างและทุ่งนาสีเขียวในเขตพื้นที่อำเภอกุหลอง สำหรับการวาดภาพระบายสีบนผืนผ้าใบนั้นจะให้เด็กเป็นผู้วาด ส่วนกลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุจะช่วยดูเนื้อหาและองค์ประกอบของภาพวาดระบายสีภาพรวมรวมถึงการมีส่วนร่วมระบายสีและแต่งเติมองค์ประกอบศิลป์ให้สมบูรณ์ ส่วนผลการวิเคราะห์ข้อมูลรายด้านมีดังนี้

1) ด้านการคิดเนื้อหาเรื่องราว พบว่า สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.80$; $SD = .44$) เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ส่วนใหญ่สมาชิกกลุ่มสร้างสรรค์ผลงานมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ดังเช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม บ้านหนองบัว ($M = 4.88$; $SD = .33$) การนำเสนอเรื่องราวที่เด่นเพื่อนำมาใช้ในการวาดภาพระบายสี ($M = 4.88$; $SD = .33$) การเรียนรู้สิ่งที่ฉันรู้และไม่รู้จากการแลกเปลี่ยนความรู้กับคนอื่น ($M = 4.83$; $SD = .38$) การรู้จักทุกพื้นที่และทุกเรื่องราวที่ได้พูดคุยและแลกเปลี่ยนกัน ($M = 4.71$; $SD = .54$) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า การนำเสนอเรื่องราวของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมบ้านหนองบัว โดยเห็นว่าเป็นวัฒนธรรมที่มีคุณค่าถูกสร้างและกำหนดขึ้นโดยปู่ย่าตายาย เช่น วัฒนธรรมการทำธง และวัฒนธรรมการทอผ้า ดังคำกล่าวที่ว่า “...การนำเสนอเรื่องพญาช้างและนางหอมหอม โดยเห็นว่าเป็นความเชื่อคนในท้องถิ่นมีความศรัทธาเป็นอย่างมาก จึงนำมากำหนดเป็นวันสำคัญของชุมชนที่ทุกคนจะต้องเข้าร่วม และการนำเสนอเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านหนองบัว โดยเห็นว่าเป็นบ้านหนองบัวมีภูหอที่มีจุดเด่นที่ภูเขาหน้าตัดมีธรรมชาติที่สวยงาม ชาวบ้านใช้พื้นที่ราบ

ด้านล่างทำการเกษตรกรรม ปลุกยงพารา ปลุกอ้อย ผลไม้ตามฤดูกาล เมื่อมีเหลือก็นำไปจำหน่ายให้กับคนนอกชุมชน บางกลุ่มนำเสนอเรื่องช้างบนภูหอที่ลงมากินผลผลิตของเกษตรกร...” (ประไพ สมบัติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 มิถุนายน 2565)

2) ด้านการมีส่วนร่วมสร้างรูปแบบ พบว่า สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.66$; $SD = .50$) เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ส่วนใหญ่สมาชิกกลุ่มได้น่วมกันสร้างสรรค์ผลงาน และร่วมแสดงความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด มีรายละเอียดดังนี้ ช่วยกันแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับวัสดุและกระบวนการทำงาน ($M = 4.75$; $SD = .44$) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับความสวยงามของภาพ ($M = 4.75$; $SD = .44$) การช่วยกันร่างภาพ ($M = 4.69$; $SD = .55$) ช่วยกันพิจารณาว่าโครงสร้างภาพมีความสวยงามหรือไม่ ($Mean = 4.69$; $SD = .55$) ช่วยแนะนำการระบายสีแบบไล่สีน้ำหนักรสี ($M = 4.69$; $SD = .55$) และช่วยกันบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชน ($M = 4.56$; $SD = .54$) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ดังคำกล่าวที่ว่า “...ได้นำเอาองค์ประกอบทางศิลปะ เช่น จุด เส้น รูปร่าง รูปทรง สี แสงเงา พื้นผิวและบริเวณว่างมาใช้ในการสร้างเนื้อหาเรื่องราว และหลักการจัดวาง โดยใช้หลักความกลมกลืนและเอกภาพของเนื้อหาเรื่องราว การสร้างจุดเด่นที่เน้นตามหลักการคือจัดวางไว้บริเวณกึ่งกลางภาพและการใช้จุดเด่นรองแบบกระจาย เพื่อให้สายตาของผู้ชมผลงานกระจายไปทั่วทั้งภาพ...” (ลักขณา แสนบุงค้อ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 มิถุนายน 2565)

3) ด้านการนำเสนอผลการวาดภาพระบายสี พบว่า สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.48$; $SD = .62$) เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ส่วนใหญ่สมาชิกกลุ่มสร้างสรรค์ผลงานมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ดังเช่น สามารถอธิบายได้ดี ($M = 4.62$; $SD = .53$) การฝึกซ้อมก่อนการนำเสนอให้คนอื่นฟัง ($M = 4.60$; $SD = .57$) นำเสนอเรื่องธรรมชาติเป็นจุดสำคัญและตามมาด้วยวัฒนธรรม ($M = 4.33$; $SD = .69$) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า กลุ่มได้วางแผนการนำเสนอตามประเด็นที่กำหนดไว้ เลือกสมาชิกกลุ่มที่มีทักษะการพูดและการอธิบายได้ดีที่สุดมาเป็นผู้นำเสนอ ส่วนใหญ่การนำเสนอจะอธิบายพร้อมกับการชี้องค์ประกอบประกอบในภาพวาดระบายสีเพื่อให้ผู้ฟังเห็นภาพเดียวกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “..ป่าเป็นผู้นำเสนอให้เห็นว่าในผลงานมีอะไรบ้าง เช่น มีพ่อพญาช้าง มีภูหอ มีทุ่งนา และมีสีสันสีเขียวของทุ่งนาและภูเขา..เรื่องของพ่อพญาช้างป่าจะเล่าให้เห็นถึงประเพณีและวัฒนธรรมงานบุญประจำปีที่จัดในช่วงเดือนมีนาคม ที่มีคนเข้ามาจำนวนมากมาร่วมประกอบพิธีการที่วัดโนนสว่าง...” (สุมาลี หอมสมบัติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 มิถุนายน 2565)

4) ด้านกระบวนการวาดภาพระบายสี พบว่า สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการอยู่ในระดับมาก ($M = 3.83$; $SD = .76$) ส่วนรายละเอียดพบว่า สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ดังเช่น การช่วยกันเพิ่มลดเนื้อหาและระบายสีให้ภาพสวยงาม ($M = 4.02$; $SD = .84$) แก้ปัญหาการร่างภาพผิดด้วยการลบ ($M = 3.92$; $SD = .71$) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการผสมสีแบบต่าง ๆ ($M =$

3.63; $SD = .84$) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า สมาชิกกลุ่มได้กำหนดขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงาน โดยเริ่มต้นจากการเตรียมวัสดุ การค้นหาเรื่องราวนำมาวาดภาพระบายสี การร่างแบบลงบนผืนผ้าใบ การระบายสี และการสรุปและประเมินผลการวาดภาพระบายสี ดังคำกล่าวที่ว่า “...เลือกใช้ดินสอในการร่างภาพเพื่อให้เห็นรูปทรงที่ชัดเจน โดยเด็ก ๆ เป็นผู้วาด ส่วนผู้ใหญ่และผู้สูงอายุจะเป็นผู้ดูแลและแนะนำในกรณีที่เรื่องราวไม่ครบถ้วน หรือมีความคิดเห็นว่าควรจะใส่อะไร ตรงไหนเพิ่มเติม...” (ปริญญา ศรีจันนะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 มิถุนายน 2565)

ภาพที่ 1-5 แสดงกระบวนการจัดกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพ เพื่อเสริมสร้างการรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยของสมาชิกชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

ภาพที่ 1 (ซ้าย-ขวา) กลุ่มคนสามวัยคือ กลุ่มผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ และเด็ก ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้และวาดภาพสีผ้าใบ

ภาพที่ 2 แสดงผลงานของผู้เข้าร่วมกิจกรรม (ซ้าย) และภาพแสดงการวิจารณ์ผลงาน (ขวา)

ภาพที่ 3 (ซ้าย-กลาง-ขวา) การแสดงออกเรื่องราวพญาช้างตามตำนานและวิถีชุมชน

ภาพที่ 4 (ซ้าย) จัดแสดงนิทรรศการในปราสาทฟางขาว (กลาง) ศิลปินชาวบ้าน
(ขวา) การจัดแสดงนิทรรศการนำเสนอผลงานและเผยแพร่

ภาพที่ 5 (ซ้าย) ปราสาทฟางขาวพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการผลงานภาพวาดระบายสี (ขวา) การจัดแสดงงาน CRAFT
ของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวบ้านหนองบัว

5.2.4.2 ผลการประเมินการรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว ภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพ พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความรู้รักสามัคคีอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.81$; $SD = .62$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน ดังนี้ ด้านความโอบอ้อมอารีและมีน้ำใจ ($M = 4.82$; $SD = .42$) และด้านการให้อภัย ($M = 4.73$; $SD = .46$) ส่วนด้านที่มีความรู้รักสามัคคีอยู่ในระดับมาก มี 3 ด้าน ด้านความไว้น้ำใจเชื่อใจกัน ($M = 4.41$; $SD = .72$) ด้านการรู้รักสามัคคีต่อสถาบัน ($M = 4.41$; $SD = .72$) ด้านการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม ($M = 4.46$; $SD = .68$) และด้านความร่วมมือร่วมใจ ($M = 4.18$; $SD = .83$) ส่วนผลการวิเคราะห์รายด้านมีรายละเอียดดังนี้

1) ด้านความโอบอ้อมอารีและมีน้ำใจ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.82$; $SD = .42$) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ดังนี้ การช่วยเหลือการทำงานส่วนร่วมแบบเอื้ออาทรต่อกัน ($M = 4.86$; $SD = .37$) การทำบุญและใส่บาตรพระสงฆ์อย่างต่อเนื่อง ($M = 4.86$; $SD = .86$) การใส่ใจดูแลบ้านและคนข้างเคียง ($M = 4.84$; $SD = .37$) การเชื่อเชิญหรือแบ่งปันอาหาร ข้าวของเครื่องใช้แก่กัน ($M = 4.74$; $SD = .56$) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่าการช่วยเหลืองานสังคมและชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยบ้านบางหลักมีการส่งตัวแทนเข้าร่วมงานทางศาสนา โดยเห็นความสำคัญต่อการสืบสานศาสนา

2) ด้านการให้อภัย พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.73$; $SD = .46$) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ดังนี้ การเข้าใจและเห็นอกเห็นใจคนอื่น ๆ ($M = 4.83$; $SD = .38$) การรู้จักระงับยับยั้งจิตใจและมองโลกในแง่ดี ($M = 4.81$; $SD = .39$) การไม่ขุ่นข้องหมองใจในเพื่อนบ้าน ($M = 4.63$; $SD = .49$) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า กลุ่มมีความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกันบ้าง และมีข้อขัดแย้งกัน แต่เมื่อได้ไกล่เกลี่ยก็รู้สึกดีและให้อภัยกัน ในฐานะที่เป็นพี่น้องและเครือญาติกัน

3) ด้านความไว้น้ำใจเชื่อใจกัน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.41$; $SD = .72$) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ดังนี้ การฝากดูแลบ้านและที่อยู่อาศัย ($M = 4.66$; $SD = .48$) เป็นหูเป็นตาดูแลบุตรหลาน ($M = 4.57$; $SD = .58$) การมอบหมายบทบาทหน้าที่ร่วมดูแลหมู่บ้าน ($M = 4.23$; $SD = .87$) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า สมาชิกกลุ่มเห็นถึงความสำคัญของมนุษย์และความเป็นเพื่อนบ้าน การเข้าใจถึงความเชื่อ ความไว้วางใจของคนแต่ละคน การรับฟังและยอมรับความคิดเห็นจากความแตกต่างของวัย การเปิดโอกาสให้ทุกคนร่วมแสดงความคิดเห็น และการชื่นชมความสามารถของสมาชิกแต่ละคน

4) ด้านรู้รักสามัคคีต่อสถาบัน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($M = 4.41$; $SD = .72$) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ดังนี้ ทำความดีและช่วยเหลือคนอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง ($M = 4.63$; $SD = .49$) ทำนุบำรุงสถาบันพระมหากษัตริย์ ($M = 4.57$; $SD = .53$) มีความรู้ความเข้าใจและทักษะปฏิบัติการพอเพียง ($M = 4.00$; $SD = .53$) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า กลุ่มได้เข้าร่วมงานในวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยเข้าร่วมอย่างเต็มใจและพร้อมเพรียง

5) ด้านการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($M = 4.46$; $SD = .68$) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ดังนี้ การเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา ($M = 4.77$; $SD = .42$) การร่วมกิจกรรมความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น ($M = 4.71$; $SD = .51$) และการจัดตั้งกลุ่มการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน ($M = 3.97$; $SD = .95$) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า สมาชิกกลุ่มได้รับฟังและบันทึกข้อมูลบอกเล่าทางวัฒนธรรมจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชื่นชมและเห็นคุณค่าสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน ได้แสดงความรู้สึกรักหวงใยต่อการสูญหายและต้องการอนุรักษ์

6) ด้านความร่วมมือร่วมใจ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($M = 4.18$; $SD = .83$) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า อยู่ในระดับมาก ดังนี้ การประสานความร่วมมือในการทำงาน ($M = 4.23$; $SD = .78$) การช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ($M = 4.21$; $SD = .76$) การแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน ($M = 4.20$; $SD = .77$) การช่วยเหลือกิจกรรมและงานในชุมชน ($M = 4.19$; $SD = .60$) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ($M = 4.17$; $SD = .51$) การพบทวนปัญหาและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน ($M = 4.16$; $SD = .79$) การระดมความคิดเห็นร่วมกันเป็นทีม ($M = 4.14$; $SD = .75$) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันคิด ร่วมวางแผน การร่วมกันตัดสินใจ การร่วมกันดำเนินการ และร่วมประเมินผลการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 6 สรุปรูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรีย์ภาพสำหรับการเสริมสร้างการรู้จักสามัคคี
ของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย
และผลที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนและพัฒนา

6. การอภิปรายผล

6.1 บริบทชุมชนและสภาพการรับรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

ชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย เป็นหมู่บ้านที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรมที่โดดเด่น เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัว ศาลพระยาช้างและนางผมหมอม วิถีชีวิตเกษตรอินทรีย์ และวัดโนนสว่างที่เป็นศูนย์รวมจิตใจคนในชุมชน จึงรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นมา เพื่อใช้ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว เช่น ผู้นำเที่ยว การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่พักและร้านอาหาร ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวที่สนใจรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้น ก่อให้เกิดรายได้ขึ้นมา

จากการถอดบทเรียนกลุ่มการจัดการท่องเที่ยว พบว่า แนวโน้มของกลุ่มที่จะเกิดปัญหาความไม่เข้าใจกัน อันเนื่องมาจากผลประโยชน์ที่มาจากการท่องเที่ยวที่ไม่ครอบคลุมทุกกลุ่ม จึงต้องการดำเนินการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการรับรู้รักสามัคคีให้กับสมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนที่เกี่ยวข้อง เช่น กิจกรรมศิลปะ หรือกิจกรรมการคิดสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยกิจกรรมเน้นการสร้างความร่วมมือร่วมใจกันทำภารกิจออกมาให้ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับ ธนุพล ฉันทกุล และคณะ (2566) ที่พบว่า การอยู่ร่วมกันของผู้คนในบริบทพื้นที่ที่มีบริบททางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมเดียวกัน ย่อมสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นได้ เช่นเดียวกับการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการค้นหาคุณค่าทางสุนทรียภาพเพื่อนำมาสู่การสร้างสรรคงานศิลปะย่อมสร้างประสบการณ์รับรู้ถึงคุณค่าความจริง ความดีและความงามได้

6.2 รูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพ สำหรับการเสริมสร้างการรับรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

การวิจัยนี้พบว่า รูปแบบกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรียภาพ เป็นกิจกรรมการวาดภาพระบายสีที่ได้กำหนดแนวคิด วัตถุประสงค์ เนื้อหาเรียนรู้ การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผล สอดคล้องกับ สอดคล้องกับ วิสูตร โพธิ์เงิน (2561) ที่กล่าวว่า รูปแบบกิจกรรมทางศิลปะที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดีนั้นจะต้องประกอบด้วยแนวคิด หลักการ การกำหนดเป้าหมายและเนื้อหาสำคัญ และการประเมินผลการจัดกิจกรรม ผู้วิจัยมีประเด็นการอภิปราย 2 ส่วน ดังนี้

6.2.1 การมีส่วนร่วมในการวาดภาพระบายสี พบว่า โดยภาพรวม สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านการคิดเรื่องราว และด้านกระบวนการกำหนดรูปแบบการจัดวาง

องค์ประกอบศิลป์เพื่อให้ภาพวาดระบายสีมีคุณค่า สามารถสื่อสารเรื่องราวได้และมีความงาม สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ไม่เคยทำงานสร้างสรรค์ร่วมกันมาก่อน เมื่อมาทำงานร่วมกันบนฐานของสมาชิกกลุ่มหลากหลายวัย ทั้งผู้สูงอายุ วัยผู้ใหญ่ และวัยเด็ก ผู้เข้าร่วมกลุ่มจึงต้องปรับตัว

และเนื่องจากกระบวนการแบ่งและทำงานกลุ่ม และการปฏิบัติงานร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ มีปัจจัยด้านเวลาเป็นเงื่อนไขในการสร้างสรรค์ สมาชิกกลุ่มจึงต้องร่วมมือร่วมใจกันคิดสร้างสรรค์ และแบ่งปันความรู้จากการเล่าเรื่องราวก่อนวาดภาพ ซึ่งสมาชิกทุกกลุ่มจะนำเรื่องพญาช้างและนางพม่อมและภูหอที่เป็นสัญลักษณ์ของอำเภอภูหลวงมาถ่ายทอด สอดคล้องกับ สุปรียา ไผ่ล้อม (2562) ที่พบว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ผู้จัดกิจกรรมจะต้องวางแผนเพื่อนำประสบการณ์ที่หลากหลายจากตัวคนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อพัฒนาระบบการคิด และทักษะทางสังคมของตัว

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในการวาดภาพระบายสี ล้วนเป็นกลวิธีในการสร้างการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างคนวัยต่าง ๆ โดยกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มวัยผู้ใหญ่เห็นว่า กลุ่มเด็กมีทักษะการวาดภาพระบายสี ส่วนผู้สูงอายุและผู้ใหญ่มีความรู้เรื่องศิลปะและวัฒนธรรม เด็กจะร่วมรับฟัง ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำสิ่งที่รับรู้ นั้นมาถ่ายทอดตามความคิดเห็นของตนเองและสมาชิกกลุ่ม สอดคล้องกับลัคนา คำเจริญ และ บัณฑิต เอื้ออาภรณ์ (2555) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ที่มีคนหลากหลายวัย ต้องสร้างระบบที่ชัดเจน มีการพูดคุยถึงความสามารถ ทักษะ และความถนัด เพื่อให้สามารถกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ ด้านการมีส่วนร่วมสร้างรูปแบบการระบายสี และการนำเสนอผลงานการวาดภาพระบายสี มีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า กลุ่มได้สร้างความเข้าใจร่วมกันกับสมาชิกคนอื่น ๆ เพื่อให้เกิดภาพรวมของรูปแบบ เรื่องราว และการจัดองค์ประกอบศิลป์ โดยมีผู้เชี่ยวชาญประจำกลุ่มได้ให้แนวทางการทำงาน โดยเน้นการร่วมมือร่วมใจของสมาชิกกลุ่ม เพื่อให้ผลงานประสบความสำเร็จและสื่อความหมายได้ สอดคล้องกับ พรทิพย์ วงศ์ไพบุลย์ (2560) ที่กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ร่วมกันนั้น แต่ละบุคคลจะนำประสบการณ์มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และอภิปราย เพื่อสื่อสารให้เห็นสิ่งที่ดีมีคุณค่า ผลการเรียนรู้ยังพบว่า สมาชิกที่เข้าร่วมการวาดภาพระบายสีมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน ดังนั้น การวาดภาพระบายสีที่มีเนื้อหาศิลปะและวัฒนธรรม ย่อมสร้างความสุขใจ และช่วยย้อนรำลึกไปสู่การรับรู้ภาพของความงามได้ สอดคล้องกับ คณิต เขียววิชัย และ วรณภา แสงวัฒนะกุล (2558) ที่พบว่า กระบวนการการมีส่วนร่วมจะช่วยสร้างความร่วมมือที่ดี ทำให้ได้ผลงานที่มาจากประสบการณ์หลากหลาย สร้างความรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลิน

อนึ่ง ผลจากการร่วมกันวาดภาพระบายสีย่อมสะท้อนถึงมุมมองด้านความงาม ด้านการตีความหมายนั้น เน้นย้ำที่สื่อสารถึงศิลปะและวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าบ้านหนองบัว ที่ถ่ายทอดความคิดและจิตวิญญาณภายในออกมา สอดคล้องกับ ศุภชัย ศรีนวล และคณะ (2566) ที่พบว่า การวาดภาพระบายสีร่วมกันย่อมได้สอดแทรกทัศนคติต่อความงามและความคิดผสมผสานกัน ซึ่งสมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะทำการปรับตัวเมื่อทำงาน

ร่วมกับคนอื่น และในกระบวนการทำงานจะต้องยอมรับความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคล มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม สามารถสื่อสารอย่างมีเหตุผลตามสถานการณ์และมุมมองที่หลากหลายได้

6.2.2 การเสริมสร้างการรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว พบว่า การรู้รักสามัคคีอยู่ในระดับมากที่สุด อธิบายได้ว่า กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ทุกคนร่วมสร้างขึ้นมา และการอยู่ในสังคมชนบทแบบเครือญาติ ก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกัน โดยที่ระหว่าง การปฏิบัติงานวาดภาพพระบายสีนั้น กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มผู้ใหญ่จะคอยให้กำลังใจระหว่างการปฏิบัติงาน เช่นเดียวกับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่อย่างเคร่งครัดก็จะส่งผลทำให้การทำงานมีระบบ ผลงานออกมาดี และสามารถสื่อสารเรื่องราวทางศิลปะและวัฒนธรรมของบ้านหนองบัวได้ สอดคล้องกับ นภาพร สุพงษ์ (2558) ที่กล่าวว่า การเข้าใจในพื้นฐานชีวิตร่วมกัน และการยอมรับในบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม ก็ย่อมทำให้กิจกรรมหรือโครงการประสบความสำเร็จได้ง่าย ซึ่งความสำเร็จจากการมีส่วนร่วมนั้น จะแสดงถึงการรู้รักสามัคคีในหมู่คณะ สอดคล้องกับ ชญานิศ ดันเทียน และ วัฒนพันธุ์ ครุฑะเสน (2565) ที่กล่าวว่า กิจกรรมสร้างสรรค์ศิลปะเชิงคุณธรรมด้วยการมีส่วนร่วมจากสมาชิกกลุ่มอย่างเป็นขั้นตอน จะช่วยหล่อหลอมทักษะทางศิลปะ ความสนุกสนาน ความประทับใจ การเคารพกฎกติกาและเงื่อนไขร่วมกัน เมื่อมีการยอมรับก็จะส่งผลต่อการรู้รักสามัคคี การมีคุณธรรมและจริยธรรมเกิดขึ้นในจิตใจ

อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการรู้รักสามัคคีนั้น ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย จากผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการวาดภาพพระบายสีได้ประเมินผลการรู้รักสามัคคีอยู่ในระดับมาก โดยด้านความโอบอ้อมอารีและเมตตา ด้านการให้อภัย ด้านความไว้วางใจกัน ด้านรู้รักสามัคคีต่อสถาบัน ด้านการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันย่อมปลูกฝังความคิดและจิตใจของแต่ละบุคคลให้ละเอียดอ่อนมากขึ้น เช่นเดียวกับการรู้ว่าการรู้รักสามัคคีของกลุ่มสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งการออกแบบกิจกรรมเพื่อให้เกิดการรู้รักสามัคคีอย่างมีระบบนั้น จะต้องให้สมาชิกกลุ่มทุกคน ได้ร่วมกิจกรรมการสะท้อนความคิด ความรู้สึก และร่วมกำหนดแนวทางสร้างการรู้รักสามัคคีให้เป็นไปอย่างยั่งยืน เช่น การใช้แนวทางกิจกรรมประชาธิปไตย หรือกิจกรรมจิตอาสาภายใต้สังคมอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

7. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการถอดบทเรียนกิจกรรมศิลปะเชิงสุนทรีย์ภาพเพื่อเสริมสร้างการรู้รักสามัคคีของกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย พบว่า รูปแบบกิจกรรมเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และสามารถส่งเสริมศักยภาพการคิด จินตนาการ ทักษะการคิดวิเคราะห์และการสื่อสารเรื่องราวระหว่างสมาชิกใน

กลุ่มได้ และยังเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถสร้างความสุขและสนุก การแบ่งปันความรู้ ทำให้สมาชิกในกลุ่ม การจัดการท่องเที่ยวและสมาชิกชุมชนเกิดความเข้าใจกันมากขึ้น ซึ่งผลงานศิลปะที่ได้รังสรรค์ขึ้นก็ได้ถูกนำไปจัด นิทรรศการแสดงผลงานที่ปราสาทพางข้าวซึ่งเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวของบ้านหนองบัว ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้นำเสนอผลงานของตนเองและเกิดความภาคภูมิใจ ซึ่งสามารถนำไปเป็นจุดขายของการ ท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย และภาครัฐในพื้นที่ควรให้การสนับสนุน เช่น การให้ งบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และ/หรือ พัฒนาลิขสิทธิ์ต่าง ๆ ของชุมชนบ้านหนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ตลอดจนช่วยสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์และสร้างรายได้ให้กับชุมชนบ้าน หนองบัว อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

8. ข้อจำกัดและงานวิจัยในอนาคต

8.1 ข้อจำกัดของงานวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการ ได้แก่ ข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาในการดำเนินการ วิจัย งบประมาณ และการติดภารกิจของกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้น กิจกรรมการวาดภาพระบายสีที่เป็นกิจกรรมใน กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงทำได้เพียง 2 ครั้ง ทำให้ประเด็นเนื้อหาเรื่องราวและกระบวนการคิดสร้างสรรค์ จากสมาชิกกลุ่มที่ต้องทำงานร่วมกันยังไม่หลากหลาย และยังเป็นจุดอ่อนที่ไม่สามารถแสดงหรือเป็นตัวชี้วัดว่า กลุ่มเป้าหมายได้ทุ่มเทเวลาอย่างเต็มที่ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะขึ้นมา ตลอดจน การแสดงออกถึงการรู้จักสามัคคีของสมาชิกกลุ่ม ในห้วงเวลาที่จำกัดนั้น

8.2 ข้อเสนอสำหรับการวิจัยในอนาคต

8.2.1 การวิจัยในอนาคตควรวิจัยเกี่ยวกับการใช้กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ของชุมชน ในการสร้าง พื้นที่ทางสังคมของผู้คนในชุมชน ตลอดจนการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุนทรียภาพ

8.2.2 การวิจัยในอนาคตควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนพลังทางปัญญาของคนใน ชุมชน ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสู่การสร้างความเป็นศิลปินให้กับชาวบ้าน และกระบวนการขับเคลื่อนสื่อ ศิลปะในการสร้างสุนทรียภาพทางการท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

- กานดา แก้ววรรณ. (2560). *รู้จักสามัคคีนำมาซึ่งความปรองดองสมานฉันท์*.
https://pr.prd.go.th/phichit/ewt_news.php?nid=5234&filename=index.
- คณิต เขียววิชัย และวรรณภา แสงวัฒนะกุล. (2558). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนโดยใช้พิพิธภัณฑ์. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 7(2), 22-33. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/suedureasearchjournal/article/view/33228>
- ชญาณิศ ต้นเทียน และวัฒนพันธุ์ ครุฑะเสน. (2565). กุศโลบายการใช้สื่อสร้างสรรค์ทางศิลปะเพื่อสร้างแรงจูงใจสำหรับเด็กสู่การเรียนรู้ส่งเสริมคุณธรรม. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 42(1), 1-14. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sujthai/article/view/254804>
- ทิพวรรณ พดุมารณ. (2562). การเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมไทย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*, 2(3), 92-107. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/human_dru/article/view/251282
- ธนุพล ฉันทกุล, ชัญญา อุดมประมวล และแก้วทง สอนสังข์. (2566). การสร้างสรรค์ศิลปกรรมชุมชนเมืองสุราษฎร์ธานี. *วารสารรัชตภาคย์*, 17(51), 266-283. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/view/262636>
- นภาพร สุพงษ์. (2558). การมีส่วนร่วมของบุคลากรกับการขับเคลื่อนภารกิจด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ*, 2(2), 159-179. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/isshmu/article/view/146173>
- นุชประวีณ์ ลิขิตศรีณย์. (2562). ผลกระทบทางการท่องเที่ยวต่อชุมชนรอบบริเวณอุทยานแห่งชาติพุเตยจังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ*, 20(2), 139-150. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/spsc_journal/article/view/240461
- พรทิพย์ วงศ์ไพบูลย์. (2560). การเรียนรู้เชิงรุกและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร*, 8(2), 328-336. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yri/article/view/178540>
- พราว อรุณรังสีเวช, ปานแพร บุญยพุกกณะ, กฤษณะ เขื้อชัยนาท และนิติธร อุ่นพิพัฒน์. (2561). ศิลปิน และงานศิลปะสู่แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์สื่อ. *วารสารจันทร์เกษมสาร*, 24(46), 1-16. <https://li01.tci-thaijo.org/index.php/crujournal/article/view/130927>

พิเชษฐ สุนทรโชติ. (2558). การสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม. *วารสารสวนดุสิตวิทย์*, 12(2), 19-38.

https://doi.nrct.go.th/ListDoi/Download/296328/2be1d17fd25225db704f70cc834eeaf9?Resolve_DOI=10.14456/sdu-human.2016.20

ลัคนา คำเจริญ และบัณฑิต เอื้ออาภรณ์. (2555). กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนากำลังผลิตไฟฟ้าของประเทศไทย. *วารสารวิจัยพลังงาน*, 9(1), 1-16.

<http://www.eri.chula.ac.th/eri-main/wp-1content/uploads/2013/08/2012-911.pdf>

วิสูตร โพธิ์เงิน. (2561) . รูปแบบกิจกรรมศิลปะเด็กสร้างสรรค์: ความเป็นพลเมือง. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 16(1), 39-51. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/suedujournal/article/view/170604>

ศุภชัย ศรีนวล, ประสิทธิ์ ตึกขาว, ทศนีย์ แฉมยิ้ม และสุทธภพ ศรีอักษรกุล. (2566). การนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปกรรมและผลการพัฒนาทักษะทางศิลปกรรมของนักเรียนผ่านงานสร้างสรรค์ทางศิลปกรรม ชุด 1 ทศวรรษชาติต้องครึกครื้นใจ. *วารสารสังคมวิจัยและพัฒนา*, 5(1), 52-69. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/258724>

ศุภมาส แหวนวิเศษ และเจริญชัย เอกมาไพศาล. (2560). ปัจจัยแห่งความสำเร็จในกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาตำบลน้ำเขียว จังหวัดตราด. *วารสารธรรมศาสตร์*, 36(1), 68-95.

<http://tujournals.tu.ac.th/thammasatjournal/detailart.aspx?ArticleID=1875>

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ม.ป.ป.). *รู้ รัก สามัคคี*. <https://www.rdpb.go.th/th/King/หลักการทรงงาน-c24/๔-รู้-รัก-สามัคคี-v9188>

สุนทร อาจนียม, บรรจง ลาวะลี และอดิศักดิ์ ทุมอนันต์. (2561). การประยุกต์หลักสามัคคีธรรมเพื่อสร้างความปลอดภัยของประชาชนในภาคอีสานตอนกลาง. *วารสารสถาบันวิจัยพินิตธรรม*, 5(2), 153-162. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/isshmu/article/view/146173>

สุปรียา ไผ่ล้อม. (2562).รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเมืองเป็นฐานเพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. *วารสารเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 2(5), 96-111. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/etcedumsujournal/article/view/242362>

สุริยะ ฉายะเจริญ. (2558). กระบวนการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรม: กรณีศึกษาจิตรกรรมร่วมสมัยนิทรรศการ “อิทส์มี”. *วารสารนิเทศสยามปริทัศน์*, 14(18), 43-51. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/commartsreviewsiamu/article/view/173708>

Rovinelli, R. J., & Hambleton, R. K. (1977). On the use of content specialists in the assessment of criterion-referenced test item validity. *Tijdschrift Voor Onderwijsresearch*, 2(2), 49–60.

Tay, L., Pawelski, J. O., & Keith, M. G. (2018). The role of the arts and humanities in human flourishing: A conceptual model. *The Journal of Positive Psychology*, 13(3), 215–225. <https://doi.org/10.1080/17439760.2017.1279207>

Vazquez-Marin, P., Cuadrado, F., & Lopez-Cobo, I. (2023). Connecting sustainable human development and positive psychology through the arts in education: A systematic review. *Sustainability*, 15(3), 2076. <https://doi.org/10.3390/su15032076>